

Folklórne hnutie, folklorizmus a nehmotné kultúrne dedičstvo na Slovensku v inštitucionálnom kontexte

Folklore movement, folklorism, and intangible cultural heritage in Slovakia in the institutional context

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2023.30.2.02

Katarína Babčáková

Abstract

In the last twenty years many significant changes have taken place in the field of folklore movement reflecting the implementation of professional knowledge into pedagogical and artistic practice in the context of caring for traditional folk culture and its folklorized manifestations. The paper addresses the current interpreters of folk culture and the related institutions, their functions as well as events. The author also considers the legislation and implementation of state cultural policy in relation to traditional culture. She focuses on the research, documentation, educational, competition, and presentation activities of the National Cultural Centre and selected cultural institutions in the last twenty years. The main aim is to identify the current informational and educational function of the folklore movement and the need to present traditional folk culture in its folklorized expressions based on professional knowledge.

Keywords

folklore, folklorism, folklore movement, intangible cultural heritage

Klíčové slová

folklór, folklorizmus, folklórne hnutie, nehmotné kultúrne dedičstvo

Kontakt / Contact

Mgr. Katarína Babčáková, PhD., Oddelenie neprofesionálneho umenia,
Národné osvetové centrum, Nám. SNP 12, 812 34 Bratislava, Slovenská republika,
e-mail: katarina.babcakova@nocka.sk

Ako citovať / How to cite

Babčáková, K. (2023). Folklorne hnutie, folklorizmus a nehmotné kultúrne dedičstvo na Slovensku v inštitucionálnom kontexte. *Etnologické rozpravy*, 30(2), 43-61. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2023.30.2.02>

Prostredie folklórneho hnutia v ostatných dvoch dekádach charakterizujú snahy o implementáciu odborných poznatkov do pedagogickej a tvorivej praxe scénického folklorizmu. Predkladaný príspevok analyzuje inštitucionálnu podporu nositeľov folklorizmu aj vzdelávacie, súťažné, prezentačné a výskumno-dokumentačné aktivity kultúrno-osvetovej siete so zameraním na ústredné Národné osvetové centrum, ktorých spoločným menovateľom je napĺňanie cieľov koncepčných materiálov zameraných na oblasť nehmotného kultúrneho dedičstva.

Pod Moserovým pojmom folklorizmus v kontexte príspevku rozumieme Bausingerovu druhú existenciu folklóru, teda prenos prvkov tradičnej ľudovej kultúry do odlišného kontextu a prostredia (Pavlicová, Uhlíková, 1997: 6). „Folklorizmus je, samozrejme, starší ako sám termín“ (Gusev, 1977: 131), no vznik inštitucionalizovaného folklórneho hnutia sa u nás viaže k obdobiu po r. 1948. Ideologický vplyv zdôrazňoval kolektívne trávenie voľného času aj účasť v hnutí ľudovej umeleckej tvorivosti. Od r. 1949 začali vznikať poloprofesionálne a profesionálne telesá a v kontexte súdobej paradigmy sa po vzore sovietskych súborov (Pavlicová, Uhlíková, 2018: 181) začala na scéne prezentovať „nezmerné optimistická kultura lidu“ (Havlíček, 1951: 5). Transformovali sa folklórne súbory i detské súbory. Od 50. rokov vznikali festivaly a konštituovali sa súťažné prehliadky. Od r. 1953 ako koordinátor a garant hnutia vystupoval Osvetový ústav, dnešné Národné osvetové centrum (ďalej „NOC“). Vzdelávacie,¹ súťažné a prezentačné aktivity reflektovali stav vedeckého poznania aj súdobé kultúrne vzory. Problematika folklorizmu sa od 70. rokov stala témou konferencií a odborných prác (Hlôšková, 2005; Hamar, 2008). Na rozdiel od iných post-socialistických štátov u nás zostal systém kultúrno-osvetových zariadení a metodického ústredia NOC zachovaný aj po r. 1989, hoci personálne zastúpenie sa znižovalo. Nové organizačné formy i spôsoby tvorby hľadali aj folklórne kolektívy. V súvislosti s diskontinuitou tradície a rozvojom hnutia sa v povedomí verejnosti postupne stierali rozdiely medzi tradičnými prejavmi a ich podobou v prostredí folklorizmu: rozdielne prostredie, príležitosť, čas, sociálne väzby, forma a funkcie (Luther, 2005: 14-15) často nie sú identifikované ani samotnými aktérmi.² Koncom 20. storočia zmeny paradigiem v spoločnosti, globalizácia, postmoderna a vizualizácia/medializácia komunikácie ovplyvnili aj vnímanie folklóru, folklorizmu a folkloristických disciplín (Profantová, 2013: 23).

---

1 Ako Ústredné metodické centrum pre záujmovú umeleckú činnosť realizoval školenia choreografov a pedagógov od 50. rokov.

2 Na základe vlastnej skúsenosti zo vzdelávacích seminárov vyvstáva, že rozdiely medzi prejavmi folklóru a folklorizmu interpreti identifikujú len zriedka; účasť na nácvikoch často opisujú ako „idem do folklóru.“

Nositelia a vybrané inštitúcie folklorizmu a ich podpora

Tradičné umelecké prejavy boli prostriedkom symbolického komunikačného systému spoločenstva – interiorizovaným jazykom v procese socializácie. Nositelmi folklórnych prejavov (neprecízne vymedzenom medzivojnovým/raným povojnovým obdobím, érou kolektivizácie, urbanizácie, zmeny zriadenia atď.) boli členovia lokálnych komunít, ktorí „reči“ týchto prejavov rozumeli. Nositelmi folklorizmu sú v súčasnosti najmä členovia folklórnych kolektívov, pedagógovia a tvorcovia, ktorí ich poznávajú a využívajú „druhotne“.

Právo prístupu ku kultúrnemu dedičstvu zaručuje Ústava SR; základnými koncepčnými a legislatívnymi dokumentmi sú Dohovor na ochranu nemotného kultúrneho dedičstva UNESCO (Ministerstvo kultúry SR, 2003) ratifikovaný SR v r. 2006, Konceptia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru a Konceptia udržateľného rozvoja nemotného kultúrneho dedičstva a tradičnej ľudovej kultúry na r. 2020 – 2025. Ústredným orgánom štátnej správy pre kultúrne dedičstvo a kultúrno-osvetovú činnosť je Ministerstvo kultúry SR a inštitucionálnymi nástrojmi sú zriadené organizácie (NOC, ÚĽUV, SĽUK, US Lúčnica, TD Ifjú Szívek a i.). NOC ako nástupca Osvetového ústavu pôsobiaceho v r. 1953 – 1990 je odborným metodickým a koordinačným centrom pre osvetovú činnosť, vedie aj národný register kultúrneho dedičstva. Starostlivosť o folklórne kolektívy a podujatia majú v kompetencii odborní pracovníci, ktorých počet sa v ostatných dekádach znižoval. V organizačnej štruktúre Osvetového ústavu existovalo Tanečné oddelenie odborne zastúpené Š. Tóthom, C. Zálešákom, K. Ondrejkom, J. Majerčíkom a ďalšími. Po roku 1989 útvár prechádzal zmenami – bol súčasťou Odboru záujmovej umeleckej činnosti, Ústavom tradičnej kultúry, Kabinetom scénického folklorizmu s odborným personálnym zastúpením (P. Bútor, J. Burič, V. Kysel', Š. Homolka, R. Faltus, E. Klepáčová, neskôr P. Krnáčová, M. Noga, A. Kotlárík, S. Štangová³ - Skurčáková, K. Babčáková a i.). V r. 2020 bolo opätovne vytvorené samostatné Oddelenie folklóru a folklorizmu pod vedením K. Babčákovvej, ktorá zostavila Konceptiu rozvoja folklórneho hnutia na Slovensku. Organizačnou zmenou bolo 1. 3. 2023 zrušené a pracovníci zaradení do Oddelenia neprofesionálneho umenia. V r. 2008 vzniklo v NOC Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry pod vedením V. Kysel'a, v r. 2010 delimitované pod SĽUK. Na Slovensku existuje sieť vyše 40 kultúrno-osvetových inštitúcií s krajskou a regionálnou pôsobnosťou zriadených vyššími územnými celkami. Ich základným legislatívnym predpisom je Zákon č. 189/2015 Z. z. o kultúrno-osvetovej činnosti (2015). Podľa §3 môže osvetové zariadenie vyhľadávať, uchovávať, ochraňovať, sprístupňovať, dokumentovať a tvorivo využívať nemotné kultúrne dedičstvo. V ostatných rokoch sme svedkami špecializácie osvetových zariadení (napr. na centrá tradičnej kultúry ako tie v Myjave a v Detve a pod.) a negatívnym trendom je ich rušenie a zlučovanie (s knižnicami, múzeami a pod.). Odborne a metodicky ich činnosť koordinuje NOC, prostriedky čerpajú zo zdrojov VÚC, sponzorov a z verejných zdrojov – od r. 2015 prostredníctvom Fondu na podporu umenia, od r. 2017 aj Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.⁴ Osvetové zariadenia v regiónoch realizujú výskumné, prezentačné (festivalové, výstavné), vzdelávacie i súťažné podujatia a sú me-

3 Systém uvádzania ženských priezvisk podľa aktuálneho stavu (rodné priezvisko – súčasné priezvisko).

4 Pred ich vznikom čerpali osvetové inštitúcie prostriedky z Dotačného systému Ministerstva kultúry a Úradu vlády SR.

diátorom medzi odborným garantom (NOC), odbornou verejnosťou (autormi, lektormi, porotcami) a folklórnymi kolektívami. Pracovníci NOC každoročne realizujú celoštátnu poradú metodikov osvetových zariadení k organizácii postupových súťaží, tvorivých dielní, výskumným aktivitám a pod. Na porade v r. 2011 bola definovaná potreba revitalizácie poradných zborov pre folklór, známych už v 70. rokoch. V r. 2020 boli členmi ostatného Poradného zboru pre tradičnú ľudovú kultúru, tanečný folklór a folklorizmus menovaní taneční pedagógovia, etnochoreológovia a etnológovia S. Dikaszová-Ondreáš, E. Juhászová, A. Krausová, B. Morongová, T. Salajová, L. Konečná, D. Hégli, A. Lincke, J. Michálik, V. Michalko, F. Morong. Členmi Poradného zboru pre tradičnú ľudovú kultúru, hudobný folklór a folklorizmus boli etnomuzikológovia, hudobní pedagógovia a etnológovia J. Ambrózová, B. Garaj, O. Elschek, M. Jágerová, A. Jágerová, I. Danihel, P. Obuch, M. Rendoš, T. Salajová a M. Žabenský.⁵ V spolupráci s nimi odborní pracovníci aktualizujú propozície súťaží, pripravujú témy vzdelávacích aktivít a dramaturgické odporúčania podujatí s cieľom šírenia odborných poznatkov o nehmotnom kultúrnom dedičstve v prostredí folklorizmu.

Súčasná generácia X, Y, Z či Alfa (McCrindle, 2009) žijú v období straty kontinuity tradície: primárnou formou sekundárnej existencie folklórnych prejavov je práve prostredie folklorizmu. Podľa Longmana (2009) ľudia z rýchlo sa rozvíjajúcich kozmopolitných spoločností strácajú väzby na svojich predkov, majú menší sklon k tradičnému spôsobu života a identifikácii s komunitou. Technické možnosti, virtuálne prostredie a jeho interakcia i rozmach Bursztovho postfolklorizmu ovplyvňujú aj spôsob vnímania kultúrneho dedičstva. Folklórne hnutie tak čelí novým výzvam v zmysle jeho edukačnej funkcie ukotvenej v dohovoroch UNESCO: šíriť informácie o umeleckých prejavoch kultúrneho dedičstva v generácii 21. storočia prostriedkami a postupmi 21. storočia.

Neformálne vzdelávanie v oblasti umeleckých prejavov tradičnej ľudovej kultúry a jeho prínos v praxi folklórneho hnutia

Na poli folklórneho hnutia len v oblasti ľudového tanca⁶ na Slovensku pracuje vyše tisíc neprofesionálnych kolektívov: približne 460 detských súborov, takmer 400 folklórnych skupín a asi 190 súborov. Vyše 50 000 interpretov rôznych vekových kategórií systematicky dva až trikrát týždenne pracuje pod vedením prevažne bývalých interpretov bez odbornej formácie. Vzdelávanie v ľudovom tanci a hudbe u nás prebieha v rôznych stupňoch formálnej edukácie (Katedra tanečnej tvorby a hudobné katedry Vysoké školy múzických umení, šesťročné a osemročné konzervatóriá, tanečné a hudobné odbory ZUŠ). Neformálne vzdelávanie predstavujú cyklické kurzy, inštruktáže, webináre, workshopy a semináre pre vedúcich kolektívov, letné školy i akreditované školenia organizované NOC i osvetovými zariadeniami v regiónoch.

Kabinet scénického folklorizmu NOC v spolupráci s garantom – Katedrou tanečnej tvorby v r. 2007 – 2010 realizovali akreditovaný trojročný kurz Pedagóg tanca v rozsahu

5 V r. 2023 boli poradné zbory zrušené.

6 Z dôvodu rozsahu príspevku ako príklad uvádzam prax tanca.

360 hodín teoretickej i praktickej výučby. Obsah tvorili praktické cvičenia zo základov jazzového, moderného, charakterového, španielskeho tanca, historických tancov. Základy a praktické cvičenia z tanečnej a z klasickej prípravy viedla H. Žitňanová, štruktúrálnu analýzu tanca, tanečnú typológiu a techniku ľudového tanca uviedla A. Krausová. V r. 2011 – 2013 bol obdobne realizovaný kurz Choreografia ľudového tanca. Frekvenciou absolvovali prednášky z dramaturgie, dejín a teórie tanca, choreografie a metodiky výskumu, no absentovali etnologické témy. Na základe analýzy študijných plánov bolo v r. 2016 iniciované nové akreditované vzdelávanie. Študijný plán vytvorili K. Babčáková, M. Noga, A. Kotlárík a A. Krausová na základe aktuálnych poznatkov tanečnej pedagogiky, etnochoreológie, etnológie, etnomuzikológie a oslovení boli lektori z Maďarskej univerzity tanečného umenia, Katedry tanečnej tvorby VŠMU a etnologických katedier.⁷

Analýza foriem vzdelávania v ľudovom tanci na osvetových zariadeniach v r. 2004 – 2014 preukázala, že predstavovali jednorazové alebo cyklické jedno- až trojdňové školenia s nižšími stupňami akreditácie či bez nich. Spomedzi vyše 40 osvetových zariadení ich však realizovalo len 16 a v polovici prípadov šlo len o jednu školu tanca. Systematické vzdelávanie tak v sledovanom období uskutočnila len pätina osvetových zariadení, pričom erudovaní lektori tvorili necelú tretinu vyučujúcich. Tento stav v kooperácii s metodikmi riešili pracovníci NOC K. Babčáková, A. Kotlárík a M. Noga formou 21 víkendových školení v r. 2015 – 2017. Asi 250 účastníkov z vyše 120 kolektívov absolvovalo prednášky a praktické cvičenia z oblastí:

- etnochoreológie (dejiny tanca, typológia, ekológia, antropológia, výskum, analýza);
- etnológie (obradový cyklus, tanečné príležitosti, tradičný odev, normy správania, pramenný materiál);
- etnomuzikológie (vývinové vrstvy, znaky, väzba s tancom);
- tanečnej pedagogiky (praktické nácviky pohybovej prípravy a lokálnych tanečných typov).

Analýza v r. 2017 preukázala kvalitatívny posun v neformálnom tanečnom vzdelávaní (Babčáková, 2017a: 42-50). Cyklické kurzy s komplexným študijným plánom realizovala už vyše polovica kultúrno-osvetových zariadení (napr. Trenčianske osvetové stredisko, Krajské OS v Nitre, Oravské kultúrne stredisko, Centrum kultúry Košického kraja, Stredoslovenské OS, Gemersko-malohontské osvetové stredisko, Podduklianske OS, Trnavské OS, Spišské OS, Podtatranské OS, Krajské OS v Žiline, Ľubovnianske OS, Hornošarišské OS a i.). Medzi najaktívnejšie patrilo Liptovské kultúrne stredisko, ktoré vydalo metodické DVD na výučbu tancov z Liptova a Centrum tradičnej kultúry v Myjave (vydávajúce početné materiály z myjavskej oblasti). Akreditované kurzy realizované na podnet metodičky ROS v Leviciach E. Juhászovej v spolupráci s pedagógmi Maďarskej univerzity tanečného umenia P. Lévaím, K. Mizerákovou a ďalšími v r. 2011 – 2018 možno označiť za prelomové. Do slovenského prostredia uviedli aktuálnu metodiku dramapedagogiky a konštruktívnej tanečnej pedagogiky, ktorú ďalej šíria absolventi a absolventky tohto cyklu. Spočíva v kombinačnom využívaní vedomostí pre kognitívne spracovanie kinetic-

7 Rozhodnutím vtedajšej generálnej riaditeľky NOC bola jeho realizácia zrušená.

kých aktivít, reflektujúc aktuálne potreby generácií Y, Z či Alfa: „Namiesto doterajšej vymeranej, presvedčovacej, preskúšavacej pedagogiky uprednostňujeme zážitkovú, pohybovú pedagogiku a pedagogiku rozvoja kompetencií...“ (Lévai, 2018: 96-97). Na základe týchto kurzov vznikli metodické publikácie (Lévai, 2016, 2018; Mizerák 2014, 2015, 2017; Krausová, 2018; Babčáková, 2020). Didaktické poznatky a metódy analýzy pramenného materiálu sa stali podkladom obsahu metodických školení a iniciovali zmeny náhľadu na systém práce folklórnych kolektívov. Scénická prezentácia ľudového tanca sa v ideálnom prípade vytvára spoluprácou etnochoreológa, tanečného pedagóga a choreografa.⁸ V „súborovej praxi“ sa tieto profesie „zjednocujú“. Etnochoreologická analýza umožňuje identifikovať ekológiu, symboliku, štýlotvorné znaky, formu, štruktúru tanca (dynamické, rytmické a plastické varianty motívov – „slová“ pohybovej zásoby spoločenstva, funkciu ich radenia – „gramatiku“, systém „pohybovej reči“). Analýzou dostupných interpretačných variantov (rozprávání) identifikuje v kolektívnej pamäti spoločenstva tradovaný invariant tanečného jazyka. Ten môže erudovaný pedagóg implementovať do aktuálnych konštruktívnych metodických postupov (rozvoj pohybových, psychomotorických, kognitívnych i sociálnych kompetencií). Výučba tanca v neformálnom vzdelávaní tak pozostáva zo psychomotorickej, kondičnej, pohybovej a tanečnej prípravy a osvojovania si improvizáčnej (pre náš tanečný dialekt charakteristickej) interpretácie. To je protikladom vyučovacieho princípu imitácie (pohybových vzorcov repetítora či choreografie – „recitácie básne v neznámej reči“). Fyzická aktivita, kolektívna interakcia, pohyb, spev, hra detí – „tradičná kalokagathia“ – sú v súčasnosti nahrádzané vizuálno-zvukovými podnetmi z monitorov, saturujúc potrebu kreativity, aktivity bez pohybu, slova, komunity. Vrátiť sa k nim je výzvou súčasnej pedagogiky, na ktorú následne nadväzuje choreografická tvorba. Etnologické poznatky (Babčáková, 2017b: 12-23) sú pre choreografa i zdrojom spektra námetov, scénických princípov a výrazových prostriedkov pohybového i emočného slovníka. NOC v spolupráci s Liptovským kultúrnym strediskom v r. 2016 a 2017 realizovalo Folklórne fóra o choreografii s prednáškami z dramaturgie, scénografie, choreografie a tiež etnochoreológie. Reagovali na aktuálny diskurz o potrebe poznávania pramenného materiálu pri scénickom spracúvaní folklórnych prejavov (napr. analýza archívnych filmových záznamov ako dezinterpretované „kopírovanie záznamu“ kladená do opozície s tvorbou). Táto potreba je v scénickej praxi paradoxne dodnes často relativizovaná,⁹ hoci jej absenciu odborníci kritizovali už v 50. rokoch: „Usilujúc sa o rýchly úspech ‚choreografovali‘ a ‚štylizovali‘ tance bez hlbšieho poznania...“ (Zálešák, 1982: 11).

Súčasťou systému neformálneho vzdelávania sú i hudobno-tanečné dielne pre mládež s možnosťou účasti pedagógov kolektívov. NOC v spolupráci s OZ Rodon Klenovec a Gemersko-malohontským osvetovým strediskom už takmer 20 rokov realizuje týždenné tvorivé dielne Muzičky a Malí tanečníci, ktoré iniciovali J. Burič, S. Zvarová a ďalej viedli P. Krnáčová, K. Babčáková a M. Noga. Zúčastňuje sa na nich desať detských tanečných párov a asi 25 hudobníkov. Cieľom je rozvíjať u detí zručnosti štýlovej interpretácie

8 Obdobne v prípade hudby do tvorivého procesu vstupuje etnomuzikológ, hudobný pedagóg a dramaturg.

9 Širším problémom je samotné postavenie etnochoreológie: vyše 25-ročná absencia špecializovaného pracoviska, nedostatočné personálne zastúpenie v inštitúciách, nedostatok archívov, absencia odborných periodík.

tradičných foriem ľudového tanca a hudby v ich funkčnom spojení, využívajúc metódu konštruktívnej pedagogiky. Účastníci si osvojili desiatky tanečných typov a piesní z Gemera, Horehronia, Podpoľania, Spiša, Šariša, Zemplína, Abova, Liptova a iných. Vzdelávanie v oblasti ľudovej hudby v ostatnej dekáde predstavovali aj tvorivé dielne Oživené melódie, Na našu nótu a od r. 2022 „Šarišske muziki“, realizované v spolupráci s osvetovými zariadeniami v Dolnom Kubíne, Nitre, Bardejove. Vyše 10 rokov sa v gescii OZ Rodon v Klenovci v spolupráci s NOC realizovala týždenná tvorivá dielňa Primášikovia. Reflexia stavu detských hudieb podnietila vznik tvorivých dielní zameraných na výučbu hry na violu a kontrabase realizovaných Podduklianskym osvetovým strediskom. M. Noga pripravil inovatívne videolekcie štýlovej interpretácie hry na husliach podľa Jozefa Kroku-Češľáka, sprístupnené na Youtube kanáli NOC. Medzi najrozsiahlejšie viacročné projekty v oblasti tradičnej kultúry a jej prezentácie v gescii NOC patrili Dni tradičnej kultúry – systém podujatí zahŕňajúci tvorivé dielne, súťažné podujatia, regionálne festivaly (Klenovská rontouka, Spišské folklórne slávnosti a i.) aj Folklórny festival Východná. Predstavovali presah do rozvoja a propagácie vidieckeho turizmu, tradičných remeselných postupov, gastronómie a tiež osvojovania si tradičných tanečných a hudobných kompetencií v rámci početných tanečných a hudobných tvorivých dielní, ktoré sa stali inšpiračným zdrojom dnešných tanečných táborov a dielní (napr. Tancovanie pod Kriváňom, Krpčekovo a i.).

V priebehu sledovaného obdobia sa odborní pracovníci NOC Jozef Burič, Pavel Bútor a Katarína Babčáková dlhoročne venovali pedagogickej a choreografickej práci s interpretmi so špeciálnymi potrebami vo folklórnom súbore Javorček, ktorý bol založený z iniciatívy riaditeľa Domova sociálnych služieb na Javorinskej ulici v Bratislave J. Škotta v r. 1992. Unikátna a inovatívna práca z oblasti arteterapie spočívala v inkluzívnom prístupe k mentálne znevýhodneným v rámci integrovaných nácvikov a predstavení súboru Javorček so súbormi Bezanka (1992-1997) a Lipa (1997-2010), neskôr uplatňovaným i v zahraničí.

Od r. 2007 sa pod záštitou NOC pri Festivale ľudovej kultúry Koliesko v spolupráci s obcou Kokava nad Rimavicou realizujú Kokavské etnodielne nielen pre študentov. Obsah reflektuje aktuálne potreby hnutia a absentujúce témy vo formálnom i neformálnom vzdelávaní. Inováciou bola trojročná výučba Labanovej kinetografie, metodológia práce s pramenným materiálom či dramaturgia podujatia („Kultúrne dedičstvo verzus pivné sety“). Súčasťou dvoch ročníkov bol seminár „Folklór a folkloristika v procesoch komunikácie“ venovaný M. Leščákovi a konferencia „Folklorizmus a kultúrne dedičstvo“.

Po vzniku FPU stúpa počet cyklických vzdelávacích aktivít s komplexným študijným plánom vo vyše troch štvrtinách osvetových inštitúcií. Náročné pandemické obdobie umožnilo vzdelávanie v málo pertraktovaných oblastiach (etnochoreologická analýza, symbolika tradičného odevu a p.).

Komplexná forma vzdelávania s implementáciou efektívnych didaktických metód a etnochoreologických, etnomuzikologických a etnologických poznatkov umožňuje formáciu interpretov s kompetenciou zvnútornenej interpretácie formy, štruktúry a štýlu, ale i funkcie folklórnych prejavov. A to aj v súčasných generáciách detí a mládeže s ich pohybovými a psychomotorickými špecifikami, bez kontaktu s tradičnými folklórnymi prejavmi. To umožňuje v prostredí scénického folklorizmu sprostredkovať komplexnejší obraz o ta-

nečno-hudobnom dedičstve v kontexte systému tradičnej kultúry. Pojem tvorba tak nie je argumentom pre obhájenie absencie vedomostí o nej, ale sofistikovaným umeleckým vkladom.

Súťažné podujatia v oblasti folklorizmu vyhlasované NOC¹⁰

Od 50. rokov 20. stor. bola scénická tvorba kolektívov prezentovaná a hodnotená na rôznych súťažiach (združených napr. v Súťaži tvorivosti mládeže). Tie boli od 70. rokov profilované, definovali sa cieľové skupiny, propozície reflektujúce súdobý stav poznania i náhľad na inscenovanie prejavov nehmotného kultúrneho dedičstva. NOC v súčasnosti vyhlasuje 6 typov celoštátnych postupových „folklórnych“ súťaží s rôznou periodicitou a kategóriami. Z poverenia Ministerstva kultúry je ich odborným garantom a od r. 2023 aj finančným podporovateľom. Organizované sú osvetovými zariadeniami v spolupráci so samosprávami. Ich cieľom je rozvoj kompetencií a umelecko-odborný rast súťažiacich prostredníctvom poznávania tradičnej ľudovej kultúry a jej prejavov v rámci folklorizmu. V zmysle propozícií sa laureáti a ocenení predstavujú na Folklórnom festivale Východná a od r. 2018 aj na Festivale neprofesionálneho umenia TvorBa v gescii NOC. V ostatných dvoch dekádach sa tvorcovia, pedagógovia i tisícky interpretov zúčastnili (približne na 60 celoštátnych, 480 krajských a asi na tisícke regionálnych kôl).¹¹

Celoštátna postupová súťaž a prehliadka choreografií folklórnych súborov a tanečných zoskupení Jazykom tanca (organizovaná od r. 1971 pod rôznymi názvami, napr. Tancuj, tancuj a iné) sa koná každé 3 roky. Zapája sa do nej priemerne 60 – 130 kolektívov (2000 – 5000 interpretov). K významnej zmene propozícií pristúpili pracovníci NOC a členovia poradného zboru v r. 2019. Súťaž sa stala dvojestupňovou, so základnými krajskými kolami. Zmenené boli kategórie (predtým „veľké“ a „komorné“ choreografie), reflektujúc viacročnú diskusiu o protiklade „autentického“ a „štylizovaného“, pričom sa prehliadala nevyhnutná osciláciu medzi Lengovou citáciou, imitáciou a prekomponovaním v scénickej praxi. Aktuálne má súťaž 3 kategórie: A – choreografie prezentujúce tradičnú formu folklórneho materiálu, B – tanečno-divadelné diela vychádzajúce či inšpirované tradičným materiálom a C – komponované scénické autorské programy. Súťaž v novej kategórii C sa konala počas pandémie v r. 2021 online. Inovované kritériá hodnotenia reflektovali komplexnosť celovečerných diel (napr. výber témy a spracovanie materiálu s rešpektovaním dramaturgických princípov, mizanscény, temporytmu diela, scénografie atď.). Členmi medzinárodnej poroty boli odborníci z oblasti choreografie, réžie, etnochoreológie, etnomuzikológie, pedagogiky a etnológie. Aktuálne témy reflektovali historické udalosti (napr. „Veci čo sa dejú“ Š. Šteca a súboru Hornád o optácii Rusínov; „1-2-3 a non“ E. a D. Fitosovcov v súbore Ilosvai o láske vo vojnovnej zóne) i univerzálne témy – postavenie ženy v spoločnosti („ONY – silné príbehy mnohých, mnohé príbehy silných“ tímu L. Nogovej, K. Babčákovej, A. Linckeho, V. Michalka a M. Nogu a tanečnej skupiny Kumšt) či stereotypy voči menšinám (program tanečnej skupiny Partia „Gádžo expres“). Súťaž v kategóriách A a B sa konala 4. – 6. 11. 2022 vo Zvolene v organizačnej gescii Podpolianskeho OS. Odlišné kritériá hodnotenia reflektovali formu spracovania materiá-

10 Z hľadiska rozsahu príspevku uvádzame príklady ostatných ročníkov súťaží.

11 Údaj reflektuje periodicitu i priemerný počet organizovaných regionálnych kôl.

lu (rešpektovanie podoby a funkcie tradičnej príležitosti; formy, štruktúry a štýlotvorných znakov typu tanca a hudobného materiálu a pod.). Programy podľa hodnotiacich správ porotcov¹² predstavujú posun v poznávaní pramenného materiálu a v interpretácii rešpektujúcej jeho štýlotvorné znaky i v originálnom inscenovaní náročných tém.

Celoštátna postupová súťaž a prehliadka detských folklórnych súborov Eniki beniki sa koná každé dva roky a je trojstupňová. Jej počiatky sa viažu k Celoslovenskej prehliadke detských súborov (1954) a od 90. rokov sa konala pri detskom festivale Pod likavským hradom. Každoročne sa do súťaže zapája 120 – 200 detských súborov (okolo 5000 detských interpretov), v celoštátnom kole sa predstavuje 8 – 12 súborov (asi 500 účinkujúcich do 16 rokov). Choreografie nesmú byť staršie ako 7 rokov: cieľom je aktivizácia tvorby s využitím aktuálnych odborných poznatkov v systematickej práci s detskými interpretmi. Ostatné celoštátne kolo sa konalo 20. – 21. 5. 2023 v Liptovskom Mikuláši v organizačnej gescii Liptovského kultúrneho strediska a víťazom bol súbor Tancovadlo. Posun podľa správ hodnotiteľov predstavuje implementácia metodiky konštruktívnej tanečnej pedagogiky, čerpanie z pramenného materiálu tradičných hier a tancov i výtvarná stránka (tradičný odev, úprava, scénografia a pod.).

Celoštátna postupová súťaž a prehliadka folklórnych skupín Nositelia tradícií sa koná každé tri roky a je trojstupňová. Po prvý raz sa konala v r. 1979. Skupiny prezentujú tanečné, hudobné i obradové prejavy svojich oblastí. Periodicita tejto súťaže bola najviac ovplyvnená pandemiou; ostatný ročník sa konal 4. – 5. 8. 2018 v spoluorganizátorstve Oravského kultúrneho strediska a obce Zuberec. Laureátom sa stala skupina Raslavičan s pásmom „Take me buli...na 105%“ o pracovno-spoločenských príležitostiach JRD v 50. rokoch. Povojnové obdobie sa stáva častým námetom tvorby folklórnych skupín vzhľadom na vekovú kategóriu členov.

Celoštátna postupová súťaž a prehliadka sólistov tanečníkov v ľudovom tanci Šaffova ostroha sa koná od r. 1997 každoročne v Dlhom Klčove a nadviazala na súťaž sólistov na Folklórnom festivale vo Východnej od r. 1965. Prvým stupňom sú krajské kolá. Každoročne sa do nich zapája okolo 300 súťažiacich; v celoštátnom kole sa predstavuje 45 – 70 výstupov (páry, sólisti). Súťaží sa v štyroch kategóriách: A – hlavná (tanec podľa nositeľov tradícií – voliteľný a povinný¹³), B – regionálna (tanečníci z folklórnych skupín, lokálny typ tanca), C – detská (interpreti vo veku 10 – 12 r.) a D – mládežnícka (interpreti vo veku 13 – 16 r., voliteľný a povinný¹⁴ tanec). 29. ročník súťaže sa konal 26. – 28. 5. 2023 v organizačnej gescii Hornozemplínskeho OS a samosprávy. Hodnotenie prioritizuje rešpektovanie formy, štruktúry, štýlu, funkcie typu tanca, etikety tanečného prejavu, roly partnerov v tanci, interpretačnú úroveň a iné. Na podnet A. Krausovej v r. 2012 bola do propozícií zakotvená povinnosť doložiť pramenný materiál. V nesúťažnej N kategórii sa predstavujú nositelia tradícií. Dokumentácia ich prejavu tvorí materiál pre diachrónnu analýzu vývoja tanečnej tradície.

Trojstupňová Celoštátna postupová súťaž a prehliadka hudobného folklóru Vidiečanova

12 Interný materiál NOC.

13 V r. 2023 skakana zo Šarišského Jastrabia a mužské cifrovanie zo Ždiaru.

14 V r. 2023 kozipolka z Pliešoviec.

Habovka sa koná vo forme súťaže pre deti s dvojročnou periodicitou a pre dospelých s trojročnou periodicitou. Uskutočňuje sa od r. 1976 a organizátormi sú Oravské kultúrne stredisko a obec Habovka. Interpreti súťažia v štyroch kategóriách: ľudové hudby, spevácke skupiny, sólisti speváci a inštrumentalisti. Ostatného ročníka súťaže dospelých 16. – 17. 11. 2019 sa zúčastnilo vyše 350 súťažiacich. Porota ocenila vyhľadávanie, spoznávanie i štýlovú interpretáciu pramenného materiálu. Detská súťaž sa v postcovidovom období motivačne konala v termíne festivalu vo Východnej. Zúčastnilo sa na ňom 8 muzík, 13 speváckych skupín, 16 sólistov spevákov a 6 inštrumentalistov. NOC sa spolu s RTVS, Spoločnosťou Sveťa Stračinu a Spolkom hudobného folklóru podieľalo i na organizácii medzinárodnej súťažnej prehliadky rozhlasových nahrávok tradičnej hudby Grand Prix Svetozára Stračinu.

Propozície sú aktualizované odbornými pracovníkmi pre folklór a folklorizmus a členmi poradných zborov na základe hodnotiacich správ porotcov, ktoré tvoria podklad pri nastavovaní obsahu vzdelávacích aktivít. Významné zmeny v nich v ostatných rokoch (porovnaj Babčáková, 2014: 165-190) boli vyvolané potrebou implementácie odbornej terminológie a aktuálnych poznatkov etnochoreológie, etnomuzikológie, tanečnej a hudobnej pedagogiky, reflektujúc potreby a limity praxe. Vedenie Kabinetu scénického folklorizmu NOC v r. 2011 vytvorilo po konzultácii s externými odborníkmi zoznamy odporúčaných porotcov¹⁵ s cieľom šírenia poznatkov o tradičnej kultúre aj prostredníctvom rozborových seminárov – najdôležitejšej časti súťaží.

Poslanie, organizácia a dramaturgia Folklórneho festivalu Východná v kontexte starostlivosti o kultúrne dedičstvo

Folklórny festival Východná (ďalej „FFV“) je najstarším a najrozsiahlejším folklórnym festivalom u nás. Jeho hlavným organizátorom je NOC, spoluorganizátorom obec Východná, dlhodobo aj Liptovské kultúrne stredisko. Koná sa pod záštitou najvyšších štátnych predstaviteľov, od r. 2019 aj Slovenskej komisie UNESCO. Je jediným festivalom s celoštátnou pôsobnosťou, organizovaným z poverenia a na základe financovania Ministerstva kultúry, s potenciálom tvoriť metodický príklad dobrej praxe dramaturgie i produkcie. V zmysle štatútu je vrcholnou prehliadkou hnutia – miestom prezentácie víťazov postupových súťaží. Je tak pre divákov, ale i interpretov a tvorcov miestom pomyselnej prezentácie umeleckých vzorov. Program je prezentovaný aj verejnoprávnymi médiami: záznamy 4 – 6 programov vysiela a reprízuje RTVS, galaprogram je vysielať v priamom prenose. Festival tak komunikuje so širokými vrstvami odbornej i laickej verejnosti. Má potenciál ovplyvňovať spôsob práce s materiálom v prostredí folklorizmu i stav povedomia divákov o kultúrnom dedičstve a ukladá tvorcom mimoriadne zodpovedné úlohy, ktoré ďaleko presahujú osobné umelecké preferencie. Festival sa po prvý raz konal 3. júla 1953 z iniciatívy miestnej folklórnej skupiny Kriváň.¹⁶ Od r. 1970 sa hlavným orga-

15 Odborní pracovníci NOC písomne schvaľujú zloženie porôt nižších kôl súťaží na základe týchto zoznamov.

16 V r. 1954 bol vybudovaný nový amfiteáter. Od r. 1956 mali Slávnosti vo Východnej celoslovenský charakter. V r. 1956 – 1958 a od r. 1965 ich programovo viedol Slovenský dom ľudovej umeleckej tvorivosti v Bratislave.

nizátorom stal Osvetový ústav v Bratislave.¹⁷ V r. 1980 CIOFF¹⁸ zaradila FFV do systému renomovaných medzinárodných podujatí. Jeho podobu determinovali organizačné kontexty, finančné podmienky a dramaturgické koncepcie. Prvú, akcentujúcu vzdelávaciu funkciu a typológiu programov v r. 1970 zostavili S. Dúžek, I. Kovačovič a N. A. Zoberi. Do realizácie sa postupne zapojil i ÚĽUV, ústavy SAV a osvetové inštitúcie. Programová skladba FFV reflektuje dramaturgiu navrhnutú predsedom Programovej rady/výboru. Do r. 2005 FFV koncepčne viedli odborní pracovníci NOC P. Bútor a J. Burič, riaditeľ útvaru pre tradičnú ľudovú kultúru, folklór a folklorizmus a napĺňali koncepciu C. Zálešáka z r. 1996 (Babčáková, 2015: 124-137). Stáli na čele Programovej rady zloženej z autorov, inšpicientov, lektorov, ktorá sa stretávala raz mesačne s organizačnými pracovníkmi, technikmi, RTVS. V r. 2007 bol dramaturgom FFV J. Hamar a v koncepcii akcentoval spoluprácu so zahraničím a reflexiu Dohovoru UNESCO (vrátane prezentácie Fujary a Slováckeho verbunku). Nasledujúce tri ročníky dramaturgia J. Liptákovej prioritizovala divadelnú tvorbu, účasť profesionálnych hercov a vrátila sa k staršiemu systému leitmotívov jednotlivých ročníkov (2009 „Svadba“, 2010 „Narodenie dieťaťa“). Vedenie NOC v r. 2011 vrátilo festival do kompetencie útvaru pre folklór a folklorizmus a programovo ho viedli K. Babčáková, P. Krnáčová a P. Bútor. Spolu so S. Štangovou-Skurčákovou predložili novú dramaturgickú koncepciu¹⁹ s akcentovaním trojročných príprav (Babčáková, Klobušická, Štangová, 2011).²⁰ Tá reflektovala ciele Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva a Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru prezentovať ju na základe odborných znalostí, zahŕňajúc interaktívne a edukačné programy i súčasné trendy open-air umenia. V koncepcii bol predstavený model typológie programov interaktívnych, prezentačných, hudobných, cirkevných, výstavných i odborných a prezentáciu zahraničia. Ministerstvo kultúry po rokovaní s odbornou obcou 24. 11. 2011 tím s touto koncepciou menovalo na ďalších 3 – 5 rokov. Jej napĺňanie umožňovala konštruktívna kooperácia programového, produkčno-organizačného, technického i mediálneho tímu a skvalitnenie komunikácie so spoluorganizátorom – obcou Východná. V r. 2012 bol vedením Programovej rady vytvorený prvý Štatút FFV. Po zmene vedenia organizátora bola v r. 2014 programová gescia odvolaná a do r. 2018 bol externým programovým riaditeľom P. Pitoňák. Dramaturgia prioritizovala jubileá choreografov, kolektívov, úspešné i komerčné hudobné produkcie a folklórne show RTVS Zem spieva. Leitmotívom FFV 2018 bola opäť „Svadba“. Od r. 2019 FFV opäť programovo viedli odborní pracovníci pre folklór a folklorizmus K. Babčáková, M. Noga a O. Galbička v spolupráci s vedúcimi Oddelenia neprofesionálneho umenia (T. Šišková) a Oddelenia digitalizácie a dokumentácie (L. Ditmarová).²¹ V r. 2020 pracovníci Oddelenia folklóru a folklorizmu navrhli v zmysle štatútu vytvorenie poradného orgánu Dramaturgickej rady FFV, ktorej členmi by boli i zástupcovia menovaní Ministerstvom kultúry a obcou Východná. Dramaturgická rada zložená z renomovaných odborníkov (J. Ambrózová, J. Burič, V. Feriancová, A. Jágerová,

17 Kontinuita bola prerušená v r. 1979 a 2020 z dôvodu epidémie, v r. 2006 kvôli výstavbe nového areálu.

18 Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels, Medzinárodná rada organizátorov festivalov folklóru a tradičného umenia, organizácia UNESCO.

19 Na koncepte sprievodných programov spolupracovali V. Feriancová a F. Morong.

20 Viacročnú prípravu limituje i systém financovania štátnej príspevkovej organizácie.

21 Vedenie NOC vyčlenilo programovú a produkčnú zložku, čo prinieslo organizačné pozitíva i limity komunikácie (napr. zonácia areálu, rovnováhu rozsahu programu a brandingu partnerov a i.).

L. Konečná, A. Krausová, A. Lincke, A. Lukáčová, V. Michalko, B. Morongová, F. Morong) vytvorila v r. 2021 novú Dlhodobú dramaturgickú koncepciu FFV (Konečná, Krausová a kol., 2021). Akcentovala návrat jednotnej identity festivalu ako „liptovského“²² i „celoštatného“ (s prezentáciou kultúrneho dedičstva všetkých regiónov). FFV s dvojročnou prípravou mal posilniť ekologický rozmer, bezbariérovosť, dobrovoľníctvo a reflektovať výsledky súťaží, uprednostňovať autorské tematické programy a prezentáciu fenoménov nehmotného kultúrneho dedičstva. Organizačnú štruktúru FFV od r. 2019 tvoril Prípravný štáb vedený generálnym riaditeľom NOC, Programový výbor FFV tvorený pracovníkmi Oddelenia folklóru a folklorizmu v gescii K. Babčákovej²³ a Programová rada autorov. Výbor sa vrátil k myšlienke leitmotívov. V r. 2019 ním boli „Hranice a bez hraníc“ a tvorcovia inovatívne prepájali vzdelávacie, prezentačné a interaktívne programy prierezovými námetmi. Nový cyklus programov „Fenomény UNESCO“ predstavil prvý prvok zapísaný v Reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva, fujaru, vo viacerých programoch. FFV 2021 sa z dôvodu pandémie po prvý raz konal v online forme. Leitmotív „Hudba a tance z kotúčov“ reflektoval spôsob prípravy, výročie kinematografie a inovatívne témy, ktoré by v „živom kotli“ amfiteátra nebolo možné uviesť. Umelecko-vzdelávacie filmové programy predstavili význam audiovizuálneho archívneho materiálu pri inscenovaní kultúrneho dedičstva, vývoj folklórneho hnutia i „pohľad hlbšie“ do života obce a zákulisia festivalu. Predstavený bol ďalší prvok Reprezentatívneho zoznamu – Terchovská muzika. Výroba programov otvorila nové výzvy spolupráce s RTVS, Slovenským filmovým ústavom, Národným filmovým archívom či Ústavom hudobnej vedy SAV. Leitmotívom FFV 2022 boli po pandémie symbolické „Letokruhy“ (období, vývoja tvorby, medzigeneračnej transmisie kultúrneho dedičstva). Reflektujúc Európsky rok detí a mládeže a snahu o revitalizáciu detských kolektívov sa pri FFV konali súťaže Eniki beniki a Vidiečanova Habovka. Predstavená bola gajdošská tradícia a zahraničné kolektívy v zmysle pravidiel CIOFF a realizoval sa historicky najväčší počet interaktívnych a vzdelávacích programov (prednášky, online prezentácie). V r. 2022 boli udelené v štatúte FFV definované ocenenia. Cena FFV za dlhoročnú významnú prácu na poli folklórneho hnutia bola udelená O. Elschekovi. Cena Jozefa Majerčíka za výnimočný tvorivý počin bola udelená B. Morongovej a F. Morongovi za koncept „FolkLab“.

Zmenou organizačnej štruktúry v NOC a zánikom Oddelenia folklóru a folklorizmu 1. 3. 2023 zanikol Programový výbor FFV a externým dramaturgom FFV 2023 sa stal P. Pitoňák. Plánovaný leitmotív „Mozaika národov“ bol zmenený na „Generácie“, využití boli oslovení headliner a predstavené bolo Bábkarstvo na Slovensku a v Česku. Na FFV s kratším trvaním absentovali zahraničné kolektívy, limitujúc snahu o udržanie si štatútu CIOFF International Recognized Festival.

V ostatných dvoch dekádach trvanie FFV oscilovalo medzi 3 a 5 dňami (päť dní v zmysle štatútu CIOFF mal festival po jeho získaní v r. 2021 – 2022). Pre bližšiu predstavu sa na FFV predstavuje každoročne 1300 – 1900 účinkujúcich. FFV v r. 2022 pripravovalo vyše 70 členov organizačného štábu a 34 autorov, ktorí s asi 40-timi lektormi a inšpicientmi

22 Autori navrhli interaktívno-oddychovú zónu Liptovská dedina v areáli, realizáciu aktivít v intraviláne obce, inovatívne typy scén (napr. industriálna) a inklúziu regionálnych subjektov.

23 Vypracovala prvú koncepciu komplexnej prípravy FFV (kompetencie, harmonogram prác, systém medializácie, krízové varianty a pod.).

pripravili 96 programov.²⁴ V pandemickom „online“ ročníku FFV 2021 27 autorov pripravilo 26 programov a na sociálnych sieťach ich sledovalo vyše 74 000 divákov. Filmový dokument „Vo Východnej doma“ podľa štatistík sledovalo v nedeľnou primetime asi 1,5 % obyvateľov SR. Počet programov systematicky rástol: napr. v r. 2004 bolo realizovaných 43 programov, v r. 2019 už 73 programov, v r. 2022 pri 5-dňovom trvaní 96 programov. Rástol i počet interaktívnych programov (napr. v r. 2004 sa konali 2 školy tanca, v r. 2019 už 23).²⁵ Programové zóny FFV tvorí Veľká scéna, Malá scéna, Humno, Košiarik, Tancovisko, Etnodom, Evanjelický dom, Drevenica, Východnianska izba, Obecný úrad a cintorín. Ostatné dve dekády priniesli organizačno-priestorové²⁶ a komunikačné zmeny.²⁷ V dramaturgickej štruktúre sa ustálili:

- prezentačné programy na Veľkej scéne – otvorenie so zvučkou FFV v autorstve S. Stračinu; programy liptovských kolektívov v gescii Liptovského kultúrneho strediska (autorky M. Palanová, M. Palasthyová, M. Košová, S. Dikasová); multižánrové fusion a divadelné produkcie („Na skle maľované“ činohry SND, „Tisícročná včela“ DAB, prvý slovenský film „Jánošík“ v sprievode Štátneho komorného orchestra); tematické programy detských folklórnych súborov a folklórnych skupín; prezentácia profesionálnych telies;²⁸ prezentácia zahraničných i profesionálnych telies (Honvéd: „Čardáš! Tango východu“, Maďarský štátny ľudový súbor: „Oživené Podkarpatsko“) predstavujúce svetové trendy scénickej prezentácie tradičnej ľudovej kultúry na základe jej poznania, vynikajúcej interpretácie a invencie; prezentácia laureátov folklórnych súťaží (od r. 2013 v spoločnom programe snímanom RTVS „Z najlepších“ viackrát režírovanom P. a Š. Kocákovcami);²⁹ večerné autorské programy s využitím originálneho inscenovania a so vzdelávacím aspektom (napr. „Malá veľká krajina...“ o prvkoch v Reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska B. a F. Morongovcov, „Hlávku sťať?“ o svadobnej symbolike Z. a M. Drugovcov, historický vývoj v „Letokruhoch tanca“ K. Babčákovej a A. Krausovej); medailóny osobností (napr. program M. Palanovej a P. Bútora „Ďakujeme“ venovaný K. Ondrejčkovi a J. Majerčíkovi, program V. Kysel'a

24 Ide o 27 scénických programov, 24 workshopov, 9 online programov a viacdenné programy.

25 Po zmene vedenia a skrátení FFV v r. 2023 sa konalo 60 programov a 12 škôl tanca.

26 FFV sa od r. 2007 realizuje v amfiteátri navrhnutom I. Karkošiakom. Pertraktovaným problémom je režijne limitované javisko amfiteátra, počet komorných scén a rozsah zákulisia (šatne pri Malej scéne, zázemie pre autorov). Na podnet P. Pitoňáka a produkčného manažéra P. Nuňuka bol areál s cieľom výberu vstupného v r. 2015 oplotený. Návštevníci od r. 2012 oceňujú reorganizáciu stravovacieho centra, zonáciu deliacu remeselníkov v centrálnej časti od predajcov na lúke i citlivú výzdobu areálu a scén. V r. 2013 dala obec Východná na podnet K. Babčákovej a F. Moronga postaviť tradičné Humno, v ktorom sa realizujú workshopy, koncerty i vzdelávacie programy. V areáli v r. 2019 vznikli oddychové zóny, každoročne zvyšujúce komfort návštevníkov.

27 V r. 2012 bolo vytvorené webové sídlo FFV a predtým primárne printová medializácia bola obohatená o spoty v RTVS, prezentáciu v online priestore i mobilnú aplikáciu.

28 Výzvou pre dramaturgov je rovnováha medzi inovatívnosťou tvorby a komerčným úspechom „značky“. Od r. 2003 sa na FFV 9-krát predstavil SĽUK, napr. programami „Strom“, „Cirkus svet“, „Tancovali naši vaším“ a i., 3-krát PULS, 1-krát TD Ifjú Szivek a 6-krát US Lúčnica s programom „Karpaty“, programom k 85. jubileu Š. Nosáľa a iné.

29 Inováciou FFV 2022 bolo oceňovanie celovečerných programov súťaže Jazykom tanca.

„Slovenský mravec z Kokavy“ venovaný I. Kovačovičovi); galaprogramy v prenose RTVS (napr. umelecká výpoveď M. Palanovej „Nazbíjanô“ pri 700. výročí popravu J. Jánošíka o hrdinoch a zbíjaní dodnes, sága čarovnej rozprávky K. Babčákovej a A. Krausovej „Julianna, zlatá panna...“ či metamorfózy tvorby s „live“ vyhlásením výsledkov súťaží v „Letokruhoch tradícií“ B. a F. Morongovcov);

- prezentačné programy na Malej scéne – autorské programy reflektujúce leitmotív (napr. „Rodinné letokruhy“ J. Buriča, „Z rodu valaského“ R. Malatinca, či program S. Ondejku „Radosť z pohybu nemá hraníc“ doplnený diskusiou o práci seniorských súborov v Etnodome; program SĽUK-u pre deti „Gašparko“ autora J. Hamara a iné); regionálne programy (napr. „Z dolín Javorníkov“ J. a J. Jakubíkovcov, „Rodiny a sviatky na Liptove“ M. Palasthyovej); náučno-prezentačné programy (napr. „Letokruhy odevu“ E. Dudkovej, program A. Jágerovej o družstevníckych piesňach „Na jednom chotári kosi nakúvajú...“ a iné); „Talenty“, „Sprievod“;
- programy v kostole a na cintoríne – komorné programy so špecifickými témami (napr. „Žiale žien“ A. Jágerovej, „Vzaty do fonografu“ A. Lukáčovej o výskumoch L. Janáčka a iné); cyklus „Skladateľ a ľudová pieseň“; symbolická spomienka na zosnulých folkloristov;
- výstavné podujatia – najstarší rezbársky plenér „Kresané do dreva“ tvoriaci od r. 1975 scénickú a témotvornú súčasť identity FFV v gescii M. Meššu tematicky reflektuje prvky Reprezentatívnych zoznamov nehmotného kultúrneho dedičstva (v novom areáli od r. 2008 pribudli plastiky fujaristov, terchovskej muziky, gajdošov i súsošie Betlehem); výstavy v areáli a v Drevenici (napr. výstava J. Mládek Rajniakovej „Zo svadobnej truhlice“); prezentácia tradičného bývania vo Východnianskej izbe;
- vzdelávacie programy – v r. 2011-2013 diskusno-náučný programu H. Hlôškovej, M. Jágerovej a J. Ambrózovej „Na slovíčko s...“ predstavujúci osobnosti folkloristiky; od r. 2015 „Etnodom“ v autorstve M. Jágerovej, A. Krausovej, J. Ambrózovej, M. Bošeľovej a Z. Beňušekovej z Katedry etnológie a folkloristiky FF UKF (prezentácia publikácií, múzeí a osvetových zariadení, projekcie z MFF Etnofilm Čadca, výstavy, diskusie – napr. panel venovaný M. Leščákovi „Šicko u olrajtu, pán profesor...“); cyklus „Muzikanti“ J. Ambrózovej a M. Nogu prezentujúci hudobné štýly; odborné prednášky z oblasti tradičnej ľudovej kultúry (napr. E. Ševčíková: „Remeslo so značkou“, L. Jurčo: „Kožušnícke rody Podpoľania a Novohradu“); prezentácia fenoménov zapísaných v Reprezentatívnych zoznamoch nehmotného kultúrneho dedičstva (prierezová téma umocňujúca dramaturgickú identitu ročníka);
- interaktívne typy programov – školy tanca (vedené odbornými lektormi, často tematicky smerované – napr. v r. 2022 v kontexte „Letokruhov“ ako odraz histórie tanečného vývoja od reťazovitých a kruhových po najnovšie folklorizované spoločenské tance; školy spevu s uvedením funkcie a štýlotvorných znakov piesní; od r. 2011 i školy tanca a spevu s divákmi v „kotli“ amfiteátra vedené V. Michalkom, J. Ambrózovou a iné; detské školičky tanca a spevu; tradičné detské hry, slovesné prejavy a remeslá v zóne detského sveta „Košiarik“;³⁰ interaktívne „Školy remesiel

30 Areál vznikol v spolupráci s obcou Východná na námet V. Feriancovej v r. 2012. Drevené prvky doplnilo OZ Dobrá Východná.

ÚĽUV“ a „Jarmok remesiel ÚĽUV“³¹ v gescii ÚĽUV-u; prezentácia tradičnej gastronómie;³² v r. 2022 aj symbolické „Nové korene“ – spoločné sadenie stromov;

- zábavné podujatia – world music koncerty v Humne v dramaturgii F. Moronga a M. Nogu; večerné zábavy v Tancovisku;
- programy v online prostredí a RTVS – rozhlasové „Pozvánky“ S. Smetanu; odborné hudobné programy (napr. „Letokruhy hudby“ A. Lukáčovej); „živý vstup“ Rádia Regina v gescii M. Čížovej; online dokumenty o remeselných postupoch a virtuálne výstavy ÚĽUV-u („Majstri hudobných nástrojov“, „Slovenské kroje/Tvorivé synergie“ a iné); videodokumenty o tradičnej ľudovej kultúre pripravené s Oddelením digitalizácie a dokumentácie NOC;
- edičné výstupy (CD nosiče nahrávok nositeľov tradícií; výstupy STUDEO.NOC a iné.

Komplexné vyhodnotenia FFV sa za účasti všetkých subjektov realizujú na jeseň daného roka. Dôraz je kladený na správy odborných hodnotiteľov (v sledovanom období nimi boli odborníci zo SR, Čiech i Maďarska: M. Botiková, A. Krausová, E. Bartko, L. Uhlíková, J. Krist, M. Mešša, J. Kubánka, L. Konečná, R. Furik, H. Hlôšková, O. Elschek, P. Lévai, P. Krnáčová, E. Juhászová, M. Vašulková).

FFV má prívlastky najstarší, najrozsiahlejší, ponúka široké spektrum aktivít a kooperuje s mnohými inštitúciami, a tak je každoročnou výzvou tvorcov udržať jeho odbornou-umelecký, primárne nekomerčný charakter. FFV reflektuje strategické koncepčné materiály v oblasti starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru a nehmotné kultúrne dedičstvo vrátane Dohovoru UNESCO a jeho vzdelávacích odporúčaní. Je jedným z „médií, prostredníctvom ktorého sa prenášajú informácie o kultúre a jej nositeľoch do iného prostredia“ (Luther, 2005: 12). Jeho dramaturgický obsah má potenciál byť jedinečným nástrojom na šírenie vedomostí o nehmotnom kultúrnom dedičstve a jeho scénických prejavoch v širokej verejnosti sofistikovaným spôsobom.

Dokumentačno-výskumné a edičné projekty NOC v oblasti tradičnej ľudovej kultúry

Dokumentačnú a edičnú činnosť siete kultúrno-osvetových zariadení predstavujú najmä lokálne terénne výskumy, metodické a materiálové publikácie. Najrozsiahlejšou publikáciou NOC v predmetnej oblasti je pripravovaná Encyklopédia scénického folklorizmu na Slovensku, ktorej vznik sa viaže k r. 2001, kedy z iniciatívy M. Leščáka a riaditeľa Ústavu TK J. Buriča vznikla snaha vytvoriť súborné dielo dokumentujúce dejiny a teóriu folklorizmu, inštitúcie a podujatia, osobnosti i kolektívy z oblasti folklórneho hnutia. V r. 2002 sa začala komunikácia s odborníkmi z vedeckých, vzdelávacích a osvetových inštitúcií a od r. 2003 pravidelne zasadala Redakčná rada v zložení M. Leščák ako editor, P. Krnáčová, J. Burič, P. Bútor, K. Babčáková, E. Bartko, M. Noga a ďalší. Zmeny v kompetenciách a financovaní poznačili systematické napredovanie, no dielo v online

31 Jarmok remesiel od r. 2012 skvalitnila aj estetika nových drevených stánkov zhotovených obcou.

32 V spolupráci s obcou bola v areáli v r. 2012 inštalovaná pôvodná koliba na ukážky ovčiarstva.

verzii sa začalo znovu koncipovať v r. 2017. Súčasťou metodologickej podpory sú materiálové publikácie z edície NOC³³ a online prílohy Národnej osvety, Metodické listy. NOC i vďaka projektu Centrálna aplikačná infraštruktúra a registratúra (2012 – 2015) sprístupňuje svoje archívne fondy. Digitalizované objekty sú prezentované na webovom portáli kultúrneho dedičstva slovakiana.sk. Sprístupnená je knižnica s asi 10 000 titulmi z oblasti neprofesionálneho umenia a tradičnej ľudovej kultúry a od r. 2021 aj digitálna bádatelňa STUDEO.NOC s materiálmi od 50. rokov 20. stor. Súčasťou dokumentačnej činnosti vtedajšieho Ústavu tradičnej kultúry / Kabinetu scénického folklorizmu NOC bol aj adresár tradičnej ľudovej kultúry a folklorizmu tvorený etnologičkami E. Klepáčovou a G. Lunterovej a dodnes sú súčasťou aktivít odborných pracovníkov i aktivity v rámci UNESCO agendy a pod.

Pracovníci Tanečného oddelenia od 60. rokov 20. stor. dokumentovali tradičné tanečné formy i choreografické diela.³⁴ Výskumu tanca vo svojich regiónoch sa venujú aj vedúci kolektívov a metodici osvetových zariadení, ktoré vydávajú aj metodické publikácie a zbierky materiálu. V r. 2001 – 2009 bol realizovaný terénny výskum v 84 lokalitách 11 tanečných oblastí v projekte „Ľudové tance slovenských regiónov“ v gescii pracovníkov NOC, Ústavu hudobnej vedy SAV a VŠMU. Odbornými garantmi boli etnochoreológ S. Dúžek, etnomuzikológ B. Garaj a etnologička E. Klepáčová, spolupracovníkmi A. Lukáčová, B. Morongová, K. Babčáková a ďalší. Vznikli DVD nosiče s materiálom dostupným i na portáli slovakiana.sk, pomenované podľa dokumentovaných regiónov Dolný Trenčín, okolie Púchova, Považskej Bystrice a Kysúc, juhozápadné Slovensko, okolie Nitry a horného povodia Nitry, Gemer a Malohont, Záhorie a Myjava, Orava, Spiš, Šariš, Zemplín. Zámerom bolo zaznamenať súdobý stav tanečnej tradície vo folklórnych skupinách. V r. 2014 – 2015 sa uskutočnil záchranný terénny výskum tradičných foriem ľudového tanca v 44 lokalitách 10 oblastí v rámci národného projektu Múzea SNP v Banskej Bystrici „Digitálne múzeum“. Autormi etnochoreologického výskumu boli B. Morongová, K. Babčáková, M. Palanová a S. Ondejka, etnomuzikologického výskumu A. Lukáčová a M. Noga. Dokumentované boli oblasti absentujúce v predošlom projekte (Abov, Liptov, Turiec, Kysuce, Trenčianske Považie, Hont, Podpoľanie, Horehronie a rusínske obce Spiša a Šariša) i tance menšín (Rusíni, Rómovia, karpatskí Nemci). Súhrn predstavuje 500 jednotiek – typov tanca (príp. viac tanečných typov s istou formálnou/vývojovou spätosťou). Súčasťou dokumentácie boli aj obradové prejavy a tanečné hry. Novým predstavuje odborná charakteristika, komplexná pasportizácia, záznam rôznych vekových skupín a overenie starších prameňov. Výskum zverejnený na portáli slovakiana.sk poskytuje materiál pre analýzu i využitie v praxi hnutia. Príkladom je fenomén „inverzného tanečného paradoxu“ (folklorizované spoločenské tance – unifikovanú polku, valčík, foxtrot ako živý repertoár staršej generácie tie mladšie neovládajú a v scénickej praxi rekonštruujú skôr archaické improvizované tanečné typy), či aktuálna téma tanečnej antropológie – tanečná etiketa, v prostredí folklórneho hnutia ovplyvnená stereotypom „nezmírně optimistické“ estetiky. Podnety k vzdelávaniu prináša aj analýza komunikácie

33 Napr. práca M. Leščáka „Folklór a scénický folklorizmus“ (2007), zbierky „Na l'engvarskim veršku“ (2002), „Piesne z Križovian nad Dudváhom“ (2003) a i.

34 Archív obsahuje záznamy tanečných typov z Kysúc, Liptova, Myjavy, Orešian, Parchovian, Križovian nad Dudváhom a i.

– „tanečnej reči páru“ ako výsledku zručností nadobudnutých detskými hrami a dlhodobým improvizácnym prejavom, ktoré je v „súborovom hnutí“ sporadické. Analýza materiálu tak umožňuje identifikovať globálne zmeny pohybovej kultúry, tanečných zručností a ekológie a analyzovať úlohu hnutia v nich (Babčáková, 2017a: 12-23) a tiež nastaviť obsah vzdelávacích aktivít.

Namiesto záveru

Lafazanovského „folklove“ spojená s hľadaním identity a dištancovaním od masovej kultúry má u pozoruhodného počtu príslušníkov generácií X, Y, Z či Alfa výraz aj v zapájaní sa do kolektívnych aktivít zastrešených pojmom folklórne hnutie. To malo byť v rámci hnutia ľudovej umeleckej tvorivosti a záujmovej umeleckej činnosti od 50. rokov 20. stor. „plne řízeno a kontrolováno prostřednictvím stranických ideologů a zaškolených osvětových pracovníků“ (Havlíček, 1951: 5). Systém osvetových zariadení ako metodických stredísk dnes stojí pred osobitými výzvami, reflektujúc spoločenské paradigmy i situáciu. V ostatných vyše dvadsiatich rokoch sa v oblasti folklórneho hnutia udialo mnoho zmien reflektujúcich implementáciu odborných vedomostí do pedagogickej i umeleckej praxe v kontexte starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru a jej umelecké prejavy v prostredí folklórneho hnutia. Zmeny prispievajú k transformácii „straníckeho“ dedičstva osvetových zariadení a k napĺňaniu cieľov ratifikovaných dohovorov a legislatívnych dokumentov zameraných na oblasť tradičnej ľudovej kultúry a nehmotného kultúrneho dedičstva. Význam informačno-edukatívnej funkcie hnutia v súčasnej generácii narastá – nielen v prípade výskumno-dokumentačných a vzdelávacích aktivít inštitúcií, ale aj obsahu a poslania prezentačných a súťažných podujatí. Scénická prezentácia je jedným z najrozšírenejších prostriedkov šírenia informácií o umeleckých prejavoch tradičnej ľudovej kultúry a nehmotného kultúrneho dedičstva v širokej verejnosti. Umelecké prejavy však nie sú len formálnymi tvarmi; ako metajazyk kódujú estetiku, kultúrne normy i spôsob života generácií nositeľov kultúrneho dedičstva. V období rozmachu Dorsonových „faklore“ (Leščák, 1982: 252) prezentácií v mainstreamovej produkcii, straty kontinuity tradície a absencie systematického vzdelávania v oblasti tradičnej ľudovej kultúry³⁵ je jeho prezentácia vo folklórnom hnutí pre tvorcov, pedagógov i organizátorov osobitne zodpovednou výzvou.

Referencie

- Babčáková, K. (2014). Systém celoštátnych súťažných prehliadok folklórnych kolektívov a sólistov v súčasnosti. In J. Ambrózová (Ed.), *Hudobno-tanečný folklorizmus: Problémy a ich riešenia* (s. 165-190). Nitra: Katedra etnológie a folkloristiky FF UKF.
- Babčáková, K. (2015). K dramaturgickej koncepcii FF Východná a jej napĺňaniu v r. 2011-2013. *Etnologické rozpravy*, 22(2), 124-137.
- Babčáková, K. (2017a). Aktuálne formy vzdelávania v ľudovom tanci v praxi folklórneho

35 Tradičná kultúra zatiaľ nie je súčasťou učebných osnov základných ani stredných škôl (s výnimkou asi 30 ZŠ s regionálnou výchovou).

hnutia. In I. Liskayová (Ed.), *Tanečný kongres Tanec.SK 2017* (s. 42-50). Bratislava: VŠMU.

Babčáková, K. (2017b). Etnochoreologický výskum ako zdroj materiálu pre potreby folklórneho hnutia. *Ľudový tanec ako súčasť systému tradičnej ľudovej kultúry* (s. 12-23). Levice: ROS.

Babčáková, K. (2020). *Chorovody na Slovensku*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum – hrad v Starej Ľubovni.

Babčáková, K., Klobušická, P., Štangová, S. (2011). *Návrh dramaturgickej koncepcie FF Východná* [Nepublikovaný rukopis]. Bratislava: NOC.

Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru. (2007). *Koncepcia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru*. Získané 15.6.2023, z <https://www.ludovakultura.sk/wp-content/uploads/2017/09/2-1-4-Koncepcia-starostlivosti-o-TLK.pdf>

Gusev, V. J. (1977). Folklorizm kak faktor stanovlenija nacional'nych kul'tur slavjanskich narodov. In V. Zlydnev (Ed.), *Formirovanie nacional'nych kul'tur v stranach Central'noj a Jugo-Bostočnoj Evropy* (s. 127–135). Moskva: Nauka.

Hamar, J. (2008). Folklór v tieni scénického folklorizmu. *Národopisná revue*, 18(4), 215-225.

Havlíček, S. (1951). Za novou lidovou píseň – píseň družstevnickou. In A. Gorlová (Ed.), *Nech sa dobré daří* (s. 5-11). Praha: Osvěta.

Hlôšková, H. (2005). Folklór a folklorizmus (k terminológii a koncepciám v súčasnom diskurze). *Etnologické rozpravy*, 12(1), 16-25.

Konečná, L., Krausová, A. a kol. (2021). *Dlhodobá dramaturgická koncepcia FF Východná od roku 2022* [Nepublikovaný rukopis]. Bratislava: NOC.

Krausová, A. (2018). *Enci, benci, na kamenci. Tradičné detské hry Nitrianskeho kraja*. Nitra: KOS.

Lévai, P. (2016). *Výučba rôznych typov pohybu jednoduchými prostriedkami a interpretácia tempa a rytmu hudobného sprievodu IV*. Levice: ROS.

Lévai, P. (2018). *Výučba rôznych typov pohybu jednoduchými prostriedkami a interpretácia tempa a rytmu hudobného sprievodu V*. Levice: ROS.

Longman, Ph. (2009). The return of patriarchy. *Foreign Policy*, 153, 56-65.

Luther, D. (2005). Hranice folklorizmu. *Etnologické rozpravy*, 12(1), 11-15.

McCrinkle, M. (2009). *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. Sydney: UNSW Press.

Ministerstvo kultúry SR. (2003). *Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO*. Získané 23.6. 2023, z <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/dohovor-na-ochranu-nehmotneho-kulturneho-dedicstva.pdf>

Mizerák, K. (2014). *Tanečno-pohybová výchova hravými metódami 1*. Levice: ROS.

Mizerák, K. (2015). *Tanečno-pohybová výchova hravými metódami 2*. Levice: ROS.

Mizerák, K. (2017). *Tanečno-pohybová výchova hravými metódami 3*. Levice: ROS.

Národné osvetové centrum. (2021). *Štatút Folklórneho festivalu Východná*. Získané 15.6.2023, z <https://festivalvychodna.sk/2021/>

Národné osvetové centrum. (2023). *Štatút Folklórneho festivalu Východná*. Získané 15.6.2023, z https://festivalvychodna.sk/2023/data/files/Statut_FFV-2023.pdf

Pavlicová, M., Uhlíková, L. (1997). Od folkloru k folklorismu. In M. Pavlicová, L. Uhlíková (Eds.), *Od folkloru k folklorismu* (s. 6). Strážnice: NÚLK.

Pavlicová, M., Uhlíková, L. (2018). „Něco za něco...“: Folklorní hnutí v českých zemích ve světle totalitární kulturní politiky. *Český lid*, 105(2), 177-197. doi:10.21104/CL.2018.2.03

Profantová, Z. (2013). Folklor a folkloristika vo svete postmodernity. In Z. Profantová (Ed.), *Folklor a folkloristika vo svete postmodernity* (s. 9-30). Bratislava: Ústav etnológie SAV.

Zákon o kultúrno-osvetovej činnosti, 2015, <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-189>

Zálešák, C. (1982). *Folklórne hnutie na Slovensku*. Bratislava: Osvetový ústav.